

КАЛВИН И РЕФОРМАЦИЈА У ЖЕНЕВИ

Александар Ресимић*
Епархија
аустријско-швајцарска,
Женева

Апстракт: Многи текстови о реформаџорима и о реформацији уопште, нарочито текстови које користимо на православном Истоку, писани су под јаким утицајем контрареформације предузете од стране Римокатоличке Цркве тог времена (а и касније) и неретко нису објективни. Могуће је приметити како су одређени догађаји и речи извучени из контекста или времена коме су припадали, па на тај начин догађају попућ реформације и њеним личностима дају необјективну и пристрасну слику. Личности попућ Калвина често се представљају као нека врста ексцентрика који су одбацивали све стисе осим Јеванђеља (самим тим и читаво Предање) и шумачили их свако према свом нахођењу. Такво учење је прихваћено од неких православних аутора које су за тим цитирали ојет други православни аутори, па у таквим текстовима можемо пронаћи нештачне ставове и стереотије по ишњању реформације — чак и шаке који су данас најупишени и од саме Римокатоличке Цркве. Циљ овог рада није никаква врста апологије великих личности реформације у Швајцарској већ један мали покушај да се уз помоћ историјских сведочанства оне времена колико-колико прикажу објективно ове личности и догађаји који су обележили западни свет. Сматрамо да нам подробније разумевање (не обавезно и оправдање) ових догађаја и личности може само бити од помоћи приликом дијалога са заједницама и црквама проистеклим из реформације.

Кључне речи: реформација, Жан Калвин (1509–1564), Женева, Швајцарска, Михаел Сервет (1509/1511–1553).

* acaresimic@hotmail.com.

Увод

Почетком XVI века под утицајем ренесансе, одређени учени људи покушавају да искорене поједине недоличне духовне појаве у Римокатоличкој Цркви, која је као институција доживела кризу, и врате се првобитној вери Отаца, стварајући тиме потпуно нов правац црквеног живота и теолошког израза познатији као протестантизам. Међутим, погрешно би било тврдити да се реформација појавила само због чисто верских или идеолошких разлога неких појединаца који се данас помињу као оснивачи или стубови реформације. Протестантизам и реформација су скоро увек били резултат комплексне мешавине идеолошких, политичких, културолошких и националних интереса онога времена. Често је искрена вера и наивност појединих реформатора искоришћавана у дневнополитичке или друге сврхе и интересе. Такав је случај био и са реформацијом у Швајцарској, где су многи градови (државе) прихватили реформацију не само због нових идеја већ и као ослобођење од страног утицаја и простог преузимања власти, а често и због присвајања имовине у местима где су се налазили. Како би боље разумели историјске околности које су претходиле реформацији у делу Швајцарске везаном за град Женеву, потребно је да се на кратко осврнемо и на историјско политичке прилике поменутог града. Мишљења смо да је ово појашњење важно како бисмо избегли замке поједностављивања и погрешне стереотипе који постоје како о самој реформацији, тако и околностима које су довеле до тога. С обзиром на то да реформација која се десила на Западу не тиче се нас Православних на директан начин, сматрамо да би нам било некорисно уколико не би изграђивали објективан приступ у сагледавању ових догађаја.¹

¹ Поједини текстови и научни радови, који су објављивани на српском језику у претходном периоду, служе се аргументима и искривљеним чињеницама у историјском смислу које је користила Римокатоличка Црква у покушају остварења контрареформације. Разумљиво нам је да су такви текстови о реформацији објављивани код нас у прошлом и претпрошлом веку под утицајем Аустроугарске монархије, а самим тим и под снажним упливом Римокатоличке Цркве оног времена, међутим заиста је неприхватљиво да се поједини аутори и данас служе поменутом застарелом аргументацијом и цитирају пропагандне текстове када описују догађаје које проучавамо. Управо су то били пресудни мотиви који су нас определили да истражујемо тематику реформације, користећи се искључиво историјским чињеницама и релевантним резултатима прегалаштва савремених аутора.

1. Жан Калвин

Жан Калвин је рођен 10. јула 1509. године у граду Ноајону,² у региону Пикардије који се налази на северу Француске. Његови родитељи су припадали средњем сталежу а Калвинов отац је био нотар — службеник при катедрали у Ноајону. С обзиром на своја познанства у црквеним круговима, отац Жерар је свог сина Жана желео да усмери ка теологији и каријери у Цркви, па га због тога шаље на Сорбону у Париз, где је млади Калвин започео основне студије изучавајући латинску граматику и писмо (Vial 2008, 16–17). Иако Калвин није студирао теологију у Паризу, мало је вероватно да није био упознат са идејама Лутера. Сорбона је у то време представљала прави бастион схоластике тако да су париски теолози међу првима иступили против ове *нове јереси*. Међутим, због личног сукоба са црквеним властима у Ноајону, Жерар мења своје планове и уместо на студије теологије упућује Жана да настави студије права, те млади Жан одлази за Орлеан а затим у Бурж, где наставља своје студије и долази у додир са идејама хуманизма. Није основано, међутим, тврдити да се због очевог сукоба са црквеним властима Жан приближио идејама Лутера. Многи сматрају да је највећу заслугу за то имао Мелхиор Волмар,³ који му је као професор предавао грчки језик у Буржу.

Због потенцијалног сукоба са властима, пошто се ситуација знатно погоршала за присталице *нове јереси*, како су је називали конзервативни кругови, Калвин одлучује да бежи из Париза и након кратког боравка у родном месту проналази уточиште у Базелу 1535. године. Следеће године Калвин одлази на кратко у своје родно место због породичних обавеза. Из Ноајона је намеравао да настави пут у Стразбур, који је у оно време био немачки протестантски град и где је неколико његових добрих пријатеља пронашло уточиште. Но због рата Француске са Немачком, Калвин је морао да прође преко Женеве како би дошао до Стразбура. У Женеви је млади Калвин планирао да проведе само једну ноћ и да сутрадан настави својим путем (Elwood 2018, 13–43).

2. Историјске околности у Женеви и догађаји који су претходили Калвиновом доласку

Женева је град који је још од римског времена био значајан због трговачких путева који су туда пролазили, па је самим тим и хришћанство

² Noyon.

³ Melchior Wolmar (1497–1561).

дошло врло рано до ових крајева (Binz 2016, 18). Управо због тог значаја, Женева је од древних времена била седиште епископа⁴ чија је епископија обухватала много већи простор од самог града, тако да је у једном моменту Епископија женевска обухватала велики део Савоје и један део романске Швајцарске (Caesar 2014, 90–93). Утицај епископа је временом бивао све већи на политички и друштвени живот, што достиже свој врхунац у средњем веку; тако је временом епископ женевски, осим што је био духовни поглавар својој пастви, представљао и неку врсту обласног господара.⁵ Иако је у то време на Западу било уобичајено да се епископ углавном бира из редова племства, Женева је у том погледу ипак представљала изузетак јер је епископ овога града уживао заштиту папе и дуго времена успевао да одржи независност у односу на световне господаре. Захваљујући таквој ситуацији, где Црква није у служби државе, епископ постаје довољно материјално независан и моћан што му омогућава да издашно финансира подизање цркава и катедрала, тако да Женева доживљава прави духовни процват који траје све до краја XIII века (Caesar 2014, 40–41). У том периоду су у самом граду подигнуте три катедрале а ван града по околним селима је подигнуто на десетине цркава. Осим тога, забележено је да је постојало шест мушких и један женски манастир у Женеви тог времена (Binz 2016, 20).

Световну власт епископа Женеве често су оспоравали грофови, наследници краља Бургундије који су иако без реалне власти над управом града носили титулу грофа од Женеве и непрестано тежили преузимању власти над градом. Упркос томе они никада нису успели да потпуно преузму власт од епископа Женеве (Vellas 2008, 30). Споразумом у Сејселу⁶ 1124. године, женевски гроф и околни владари званично признају епископу Женеве титулу световног *Господара Женеве* а 1162. године Фридрих Барбароса епископу Женеве званично додељује титулу независног владара (Caesar 2014, 47–48), тако да се у литератури често може наћи и податак како је епископ Женеве носио титулу принца. Због свега овога је значај епископа био огроман, не само за духовни већ и за политички живот области којом је управљао.

Експанзијом и наглим успоном грофа од Савоје долази до све већег слабљења а касније и потпуног нестанка женевске грофовске ди-

⁴ Претпоставља се да је први епископ Женеве био Исак који се помиње крајем IV века.

⁵ Епископ који је у исто време био обласни господар није нешто неуобичајено за то време када се ради о Цркви на Западу. Световни владари су увидели моћ коју има Црква односно епископ па су временом почели да намећу Цркви своје кандидате како би појачали свој утицај и у том правцу.

⁶ Сејсел је место у Француској недалеко од Женеве.

настије⁷ крајем XIV века (Caesar 2014, 49). Територија Савоје се нагло увећава на уштрб локалних господара, обухватајући већи део романске Швајцарске, као и делове Француске који се протежу све до Пиемонте и Нице, због чега аутономија Женеве постаје поново проблематична. Наиме, наглим ширењем Савоје, Женева, иако највећи град у региону, убрзо постаје енклава у новонасталој држави тако да право епископа на световну власт и управљање градом почињу оспоравати грофови од Савоје, који од 1416. године носе титулу војводе, и који у то време желе анектирати Женеву (Binz 2016, 31).

Треба напоменути да се овде не ради о једном изолованом сукобу неког обласног господара са епископом Женеве, већ о политичким сукобима који су између ове савојске династије и женевских епископа трајали стотинама година, а односили су се на управу града. Некада су ти спорови прерастали и у оружане сукобе, иако то није био чест случај. С једне стране локални господари нису желели да војно интервенишу, плашећи се последица које би такав сукоб могао изазвати а односио се на екскомуникацију од стране папе, чиме би обласни господар озбиљно угрозио своју земљу (Caesar 2014, 47). Насупрот томе, с друге стране, епископу као господару Женеве је озбиљно претила опасност од инвазије суседне Савоје, јер сам град није поседовао озбиљну војску која би могла да се одупре освајачима. Грофови, а касније и војводе, нису се устручавали да понекада интервенишу силом, оправдавајући своје упаде заштитом грађанских права (Caesar 2014, 51–54).

У том превирању и борби за власт су утицај на политичке одлуке као и управа града били некада више а некада мање у рукама епископа, односно у рукама војводе од Савоје који је сада и формално⁸ носио титулу грофа од Женеве. Тај однос је био утолико комплекснији јер су епископ и женевска властела поседовали домене и имања која су се налазила изван града, на територији Савојског војводства, док је војвода од Савоје поседовао један од грофовских двораца у самој Женеви⁹ као и земљу у самом граду (Vellas 2008, 38). Поврх свега, било би потпуно погрешно сматрати све војводе од Савоје некаквим противницима Цркве с обзиром на то да су војводе такође били ктитори многих цркава и новчано подржавали долазак неких монашких редова у Же-

⁷ Наследника краља Бургундије.

⁸ Титулу грофа Женеве као и право на те области је купио гроф Амеди VIII од Савоје 1402. године од последњег женевског грофа из лозе краља Бургундије за 45.000 златника.

⁹ Ово није било необично за то време, јер је Женева као трговачки центар имала разне представнике, дипломате и трговце. Тако је и палата која је названа *Кућа од Савоје* саграђена у Женеви и заступала је економске и политичке интересе Савоје.

неву, а њихова борба са епископом града била је усмерена искључиво на преузимање световне власти.

Како би придобио грађанство и локалну властелу Женева, коју су сачињавали углавном трговци и богаташи, војвода Петар II од Савоје започиње политику снисхођења и уступака према грађанима Женева коју ће наставити његови наследници. Циљ такве политике био је да се искористи сваки сукоб грађанства са епископом како би војвода себе представио као заштитника града и његових житеља. Иако су поједини епископи давали повода томе због своје самовоље¹⁰ ипак би погрешно било сматрати све епископе као узроке ових сукоба. Чињеница је да је већина епископа вршила веома савесно своју дужност обласног господара, управљајући на домаћински начин градом и бринући се истовремено о духовним потребама свога стада (Caesar 2014, 94–99).

Но како би умањили световну власт епископа, војводе од Савоје користе сукобе епископа са грађанством и дају све већа овлашћења градским оцима, односно грађанима Женева који оснивају неку врсту скупштине града. Иако се епископи у почетку противе таквој скупштини и не признају њену власт, ипак оваква власт полако добија свој легитимитет (Caesar 2014, 54). Крајем XIV века Епископ Адемар Фабри издаје указ¹¹ којим се скупштини града признаје одређена власт по питању законодавства и делимичне управе над градом (Binz 2016, 21). Градска власт се организује по угледу на суседне швајцарске градове као што су Фрибург, Берн, Базел и Цирих и са њима склапа трговачке и војне савезе. Временом се формира и градско веће које све мање зависи од воље епископа, који на крају и потпуно губи извршну законодавну власт па самим тим и сваки утицај на даље политичке и друштвене догађаје (Vellas 2008, 34–43).

Намера Савојске династије да преузме власт од епископа Женева није се остварила јер је у међувремену градско веће, које је заменило епископа, постало довољно самостално да сада више није желело да преда стечену власт и права суседном војводи од Савоје. Иако је 1451. године војвода од Савоје однео победу над епископом Женева тиме што је добио ексклузивно право да сам именује епископа Женева, већ је било прекасно јер епископ Женева осим духовне власти више није имао никакав утицај на градско веће када је у питању управа над градом (Caesar

¹⁰ Као што је одлука да се због естетских разлога измести локална пијаца, што је наишло на гнев локалних трговаца који су економски били погођени оваквом одлуком, или пак одлука да се повећа порез како би епископ на личном поседу, који се налазио ван територије града, зидо куле и утврђења. Међутим, радило се о свега неколико изолованих примера.

¹¹ 1387. године.

2014, 126). У међувремену, градско веће је склопило војне и трговачке савезе са Берном¹² и Фрибургом,¹³ који су подржавали независну Женеву како би створили тампон зону са Савојом која је у више наврата ратовала са Берном и претила Фрибургу. Иако је војвода од Савоје још неколико пута покушао да војно освоји Женеву, ипак је сваки пут био приморан да се повуче испред војске Конфедерације. Без овог савеза и војне заштите Берна и Фрибурга а касније и Солотурна, скоро је сигурно да би Женева убрзо постала део војводства од Савоје (Vellas 2008, 44).

Ситуација уочи реформације била је веома сложена. Извршну власт је вршило градско веће које је било састављено углавном од трговаца и аристократије. Иако је већина аристократије¹⁴ подржавала савез са Савојом, пре свега због личног интереса како би искористили разне повластице које је нудио војвода од Савоје у намери да придобије власт у граду, а већина буржоазије¹⁵ била за независну Женеву и самим тим за јаче трговачке и војне савезе са градовима Конфедерације, ипак је могуће приметити да друштво није било у потпуности поларизовано јер је ова подела на аристократију и буржоазију била мало сложенија по питању управе градом. Често се дешавало да упркос личним интересима поједини чланови већа заступају потпуно супротне ставове од очекиваних (Binz 2016, 34–35). У градском већу су постојале две главне струје или партије: *конфедералисти* који су се залагали за конфедерацију са горепомнутим градовима Швајцарске, и други део већа који се залагао за савез са Савојом. Ови други чланови већа су од стране првих погрдно прозвани *Мамелуци*, како би се истакао њихов издајнички став према отаџбини као што је то био случај са Мамелуцима у Египту, хришћанима који су примили ислам (Vellas 2008, 43).

3. Жан Калвин и његов боравак у Женеви

Још пре доласка Жана Калвина у Женеву, реформација је већ узела маха и била присутна у скоро свим сегментима друштва. Реформацију у Женеви започео је Гијом Фарел (Guillaume Farel, 1489–1565),¹⁶ те се код појединих аутора може пронаћи тврдња да је реформација већ

¹² 1526. године.

¹³ Најпре 1519. године а затим и 1526. године.

¹⁴ Аристократија је била тесно повезана са другим краљевским династијама, па самим тим и са војводством од Савоје.

¹⁵ Буржоазију су сачињавали углавном трговци и занатлије који су имали право на грађанство односно стално пребивалиште.

¹⁶ 1532. године.

била завршена и пре самог доласка Калвина у Женеву. Међутим, процес реформације није представљао нагли прекид са прошлошћу већ се она одвијала постепено, тако да и стотину година након реформације можемо наћи прикривене католике у граду — који је касније назван *протестантским Римом* (Vellas 2008, 61). У сваком случају, реформација се у Женеви није појавила као нека врста разочарења у локалну Цркву и њену структуру већ пре као жеља већег дела градског већа, које се залагало за независну Женеву, да се ослободи утицаја суседне Савоје а самим тим и епископа Женеви¹⁷ (уп. Caesar 2014, 145). Овде је важно подсетити се чињенице да чак и проповедници попут Фарела и Калвина нису проповедали неку нову веру, већ су инспирисани тумачењем Светог Писма, философа, али и делима Светих Отаца попут Светог Јована Златоустог или Блаженог Августина, проповедали преображај и повратак поретку који је, како су они сматрали, нестао у институцији тадашње Римокатоличке Цркве (Chaunu 1986, 127). Њихов позив на реформу није био позив на разлаз са институцијом Римокатоличке Цркве већ позив свима, па чак и клиру односно самој институцији Римокатоличке Цркве, да се покаје, промени и врати *вери Отаца* односно Цркви каква је била у апостолско време (Elwood 2018, 27).

Конфедералисти, који су чинили већину градског већа, подржани од стране Берна позвали су Фарела и Сонијеа да својим ватреним проповедима убеди грађане у значај реформације. Иако је део становника дочекао Фарела са ентузијазмом важно је истаћи да је значајан део становништва, као и само свештенство, било против Фареловог доласка, што се види и по томе да је само два дана после свог доласка Фарел побегао из Женеви, једва сачувавши главу на раменима (Vellas 2008, 46). Следеће године, градски оци у Женеви некако су успели да убеди Фарела да поново дође у Женеву. Том приликом Берн је условио Женеву да Фарелу обезбеди место где ће моћи слободно и јавно да проповеда Јеванђеље — или ће у супротном Берн прекинути војни и трговачки савез са Женевом. Фарел се вратио у Женеву и наставио да проповеда, а градски оци су неколико година касније¹⁸ и званично усвојили Реформу. Због верских и политичких сукоба, последњи епископ Женеви је напустио град 1533. године (Binz 2016, 189). Упркос томе многи, међу којима и сам Фарел, сматрали су да реформа још увек није до краја спроведена јер је било потребно да се ојачају темељи нове *реформатске* цркве и да реформација као таква буде прихваћена и од самог народа. Због тога је Фарел, када је чуо да се млади Жан Калвин, који је већ постао познат

¹⁷ Кога је именовао војвода од Савоје из редова свог окружења.

¹⁸ 1536. године.

због свог дела *Christianae religionis institutio*, налази у граду, похитао ка њему и молио га да остане у Женеви како би му помогао у учвршћивању реформације и Цркве. Како би га убедио да остане, Фарел је запретио Калвину да ће га проклетство пратити уколико одбије ову понуду. Калвин који је жудео за неким мирнијим местом попут учитеља и није био баш одушевљен идејом да преузме место проповедника или *пастора*, међутим због страха од гнева Божијег, али и Фарелове реакције, одлучио је да прихвати ову понуду (Elwood 2018, 33).

Иако је градско веће прихватило Реформу 1536. године, свега неколико месеци пре доласка Калвина у град, оно је отишло корак даље и одлучило да протера целокупно римокатоличко свештенство, чиме су грађани Женеви остали без читаве црквене структуре. Неколицина проповедника била је ангажована од стране градског већа као замена за свештенство како би одговорили верским потребама грађана и обредима који су били неопходни, али је ипак мањак свештенства изазвао озбиљну кризу у самом граду. Због тога је први задатак Фарела и Калвина био управо тај да установе структуру *новоосноване Цркве* (Elwood 2018, 34). У том циљу Фарел је написао *капитулацију* намењен грађанима, пре свега младима и деци, док је Калвин прописао основна правила за организацију и функционисање *нове* Цркве. У тој новој структури, обојица су давали значајну власт пасторима, нарочито када је у питању црквена дисциплина, причешће или богослужење. Сматрали су да градско веће треба да буде у служби Цркве односно пастора и проповедника а не обрнуто. Са друге стране, градско веће је желело да на неки начин примени уређење Цркве какво је већ постојало у Берну, које је предвиђало да градско веће управља Црквом а да је пастор дужан да примењује све одлуке градског већа, без обзира да ли се ради о неким општим одлукама или одлукама везаним за богослужење, одлучење од причешћа¹⁹ или о било којој другој одлуци која се тичала искључиво црквеног поретка (Elwood 2018, 35–36). Ови супротстављени ставови били су још више наглашени јер су пастори у Женеви били углавном Французи, који су ту нашли уточиште, док је градско веће било састављено од грађана који су се изборили за независну Женеву и који су желели да опонашају уређења других швајцарских градова попут Берна или Базела. Нетрпељивост је била утолико већа јер је у Женеви тог времена постојао значајан број дошљака који су побегли из својих земаља због исповедања вере (Vellas 2008, 68). Због тога је веро-

¹⁹ Одлучење од причешћа је у Калвиново време била једна од тежих казни по мишљењу ондашњих људи. Особа која је одлучена од причешћа је на неки начин била проказана од читавог друштва као нечиста (Binz 2016, 214–215).

ватно градским оцима било несхватљиво да неки странци управљају не само новооснованом Црквом већ и њиховим начином живота.

Када је 1538. године градско веће одлучило да измени дотадашњу литургијску праксу, како би применили праксу односно измењени обред мисе који је постојао у Берну (Vellas 2008, 48), Фарел и Калвин одбили су да примене ове *новотарије* због чега им је забрањено да проповедају и даље воде богослужења. Пошто су упркос забрани предводили богослужење и проповедали, градско веће је одлучило да протера Калвина и Фарела наложивши им да у року од три дана напусте град. Вероватно оваква одлука не би била могућа да су Калвин и Фарел поседовали право грађанства или буржоазије, но пошто то није био случај обојица су били принуђени да напусте град одакле Калвин одлази у Стразбур (Elwood 2018, 34–36).

Између 1538. године и 1541. године настају политички сукоби у градском већу у Женеви. Део чланова градског већа био је наклоњен Калвину и његовим идејама, док је други део већа одлучно био против Калвина. Истовремено је на чланове већа вршен притисак од стране грађана због незадовољства када је у питању Реформа, јер нису сви грађани били спремни за нагле измене и новотарије које је градско веће самостално уводило, углавном опонашајући праксу која је већ постојала у Берну (Vellas 2008, 48–49). Градски оци увиђају да су донели погрешну одлуку протеривањем Калвина јер је структура новоосноване цркве у Женеви била још увек неорганизована, и некако успевају убедити Калвина да се врати у Женеву (Chaupu 1986, 127). Они начелно пристају на Калвинове услове и ратификују неку врсту споразума са њим, премда поједине детаље који се тичу уређења Цркве остављају за касније. Дошавши у Женеву, Калвин саставља један документ под називом *Les ordonnance ecclésiastiques*, који представља неку врсту Устава нове цркве (Vial 2008, 39–43). Према том Уставу, за мисију Цркве задужене су четири основне службе:

1) пастор — чији је задатак да проповеда, служи и администрира Свете Тајне потребитима;

2) учитељ — чији је задатак да теолошки образује будуће пасторе и мисионаре;

3) старци — чији је задатак да будно мотре на морал сваког појединца али и читаве заједнице, у сарадњи или боље рећи под надзором пастора, и

4) ђакони — чији је задатак социјална мисија односно помоћ старима и болеснима (уп. Elwood 2018, 110–111).

Основан је и *конзисторијум* или нека врста црквеног суда чији је задатак био да испитује и суди када су у питању вера или морал појединаца (Janton 2008, 180–185). Правила владања или морала која је Калвин саставио том приликом била су доста строга, чак и за оно време²⁰ (уп. Vellas 2008, 49). Изгледало је као да је Калвин победио у сукобу са градским већем. Међутим неколико мањих детаља по питању уређења Цркве а који су били остављени *за касније* су сада примењени од стране градских отаца.

Наиме, градско веће је у потпуности прихватило пропис да Цркви припада право да кажњава или одлучи од причешћа због неморала или погрешног учења било ког појединца, али је у исто време градско веће задржало право да поништи *било коју одлуку конзисторијума* без неког додатног објашњења. Овим потезом градског већа је јасно ограничена власт Калвина и Цркве а градско веће поставило се као врховни законодавни орган у граду — чак и по питању вере.

Иако је Калвин како међу становницима Женеви тако и међу члановима градског већа имао своје присталице, исто тако је због свог карактера имао и опозицију која је често била бројнија (Vial 2008, 44). Грубог карактера, несмотрен и безосећајан за локалне обичаје, Калвин је сада почео брутално да укида римокатоличке обичаје и уводи нову праксу. Приликом увођења новотарија, Калвин, као и својевремено градско веће, није узео у обзир чињеницу да је потребно више стрпљења и разумевања за вернике који су се затекли у једном болном процесу наглог прекида са прошлошћу.

Упркос томе што се Калвин првобитно обраћао образованом слоју друштва²¹ очекујући од њих пуну подршку при спровођењу реформе, не треба сметнути са ума да су се у том процесу затекли и сасвим обични људи који нису пуно марили за теолошке расправе (Vial 2008, 54). Нетачно би било тврдити како је протестантизам био ограничен искључиво на град а да је по околним местима и селима сачувана римокатоличка вера. О успеху реформације ван граница града сведоче бројни протестантски храмови по околним савојским селима²² где протестанти нису били прогоњени као што је то био случај у Француској. Исто тако постоје сведочанства да је приликом прве посете епископа Женеви након почетка реформације,²³ Епископ Франциско Салски²⁴ затекао

²⁰ Примера ради, било је забрањено ношење накита, а песма или музика била је допуштена искључиво за венчање или неке сличне догађаје, док је у свакодневном животу била забрањена.

²¹ Међу њима и краљу Француске (Vial 2008, 24).

²² Данашња Француска.

²³ Односно након што је Епископ Петар изненада напустио град 1533. године (Binz 2016, 189).

²⁴ François de Sales (1567–1622).

и посетио неколико верника који су остали у римокатоличкој вери и који су одушевљено дочекали свог епископа (Vellas 2008, 61). У сваком случају, иако је реформа усвојена од стране градског већа, било је потребно још много година да реформа заживи и да буде прихваћена од читавог друштва. Због свог понашања Калвин је стекао много непријатеља у Женеви, али није изгубио потпуну подршку становника Женеве (Elwood 2018, 126).

Женева је по угледу на Берн и друге градове који су се захваљујући реформацији ослободили страног утицаја, имала статус слободног града и као таква била интересантна за многе избеглице које су ту налазиле уточиште. Ово се односило нарочито на оне који су долазили због вере, бежећи од прогона држава (нарочито Француске и Шпаније) које су биле под јаким утицајем Римокатоличке Цркве. Прогон протестаната у Француској 1550. године доводи до масовног таласа избеглица који се настањују у Женеви и који значајно подржавају Калвина (Elwood 2018, 40). Међутим, овај прилив избеглица изазива све већу нетрпељивост локалног становништва и власти према дошљацима, а нарочито према Калвину — у коме виде представника и оличење свих тих француских избеглица. Након нових политичких сукоба између присталица и противника Калвина у градском већу 1555. године, присталице Калвина коначно односе победу, што Калвину даје значајну подршку и ауторитет у граду (Elwood 2018, 41).

Но без обзира на ову подршку градског већа, које је сада мало више уважавало мишљење Калвина, не треба заборавити да је сва власт и даље остала у рукама градског већа, за које је Калвин био само пастор и главни проповедник који се налазио на челу цркве у Женеви.

Ставови и теорије, који се најалост и данас могу наћи, према којима је Женева била теократија а Калвин нека врста диктатора, проистекли су из процеса противреформације и било би добро да се овај болан период за Римокатоличку Цркву, са ове временске дистанце, сагледа и из историјског угла.

Буржоазија оног времена није имала данашњу конотацију. Назив *буржоазија* долази од немачке речи „Бург“ што значи утврђење или град, тако да су тадашњу буржоазију сачињавали искључиво они који су имали право грађанства односно право трајног боравка. То право нису имали дошљаци у виду обичних радника, као ни избеглице, без обзира на време које су провели у граду (Binz 2016, 230). Чак ни друга или трећа генерација тих људи, рођених у Женеви, није имала то право — јер се право буржоазије стицало заслугом а не рођењем и било је нешто попут данашњег држављанства. Треба напоменути да

је у то време постојао значајан број становника Женеви који су били сматрани за привремене раднике или као дошљаке, који нису имали право буржоазије па самим тим ни право гласа. Овај слој људи који није био безначајан градска власт је у сваком тренутку могла, без неког нарочитог повода, да протера из града — као што је то био случај касније и са самим Калвином (Elwood 2008, 36). Право на стицање буржоазије мењало се кроз време у зависности од ситуације и прилика. Нарочито је тешко било добити право грађанства или буржоазије када је прилив избеглица или дошљака био већи од уобичајеног, као што је то био случај у време Реформе — када су многи протестанти тражили уточиште у граду како би могли слободно да исповедају своју веру. Како би спречило толики прилив људи као и потенцијалне социјалне проблеме које могу изазвати бројне избеглице, градско веће је олакшавало настањење онима који могу својим богатством или својим знањем да допринесу развоју града, док је са друге стране разним дисуазивним мерама спречавала долазак сиромашних или избеглица мање корисних за економију града²⁵ (Caesar 2014, 115). Иако се радило само о економији града а не о вери или убеђењима, видећемо касније да је економија и те како утицала на одређене одлуке које су се тичале слободе по питању исповедања вере (Binz 2016, 233).

Јерес је у Калвиново време у Женеви, као и у другим европским градовима, била строго санкционисана (Elwood 2008, 131). У Швајцарској, у градовима у којима је победила реформација, суђење против јереси одвијало се на сличан начин у Женеви, Цириху и Берну. Уколико би се појавила сумња да неко шири погрешно учење, организована је јавна дебата где је свака страна²⁶ износила своје ставове и аргументе. Градске власти су након те дебате и мишљења које су стекле давале право једној или другој страни и спроводиле одређене санкције уколико је то било потребно, у зависности од случаја. Извршна власт је све време, чак и по том питању, била чврсто у рукама градског већа или скупштине. Дешавало се да градско веће не разуме теолошке финесе приликом дискусије и да на крају дебате не зна како да се постави (Vial 2008, 44). Тада би градски оци тражили савет и мишљење од других швајцарских градова како би на крају донели коначну одлуку. Међу-

²⁵ На пример, једна од тих мера с краја XVI века је била да сваки грађанин мора да поседује неку врсту метле за гашење пожара и мускету (пушку), што је у оно време било доступно само богатим људима.

²⁶ Углавном су представници делегирани од новоосноване реформатске Цркве били са једне стране а особа оптужена за криво учење са друге стране.

тим, дешавало се да су понекад мишљења других градова по одређеном питању била подељена, као што је то био случај са чувеним Болзеком (Jérôme-Hermès Bolsec, познат и као Hieronymus Bolsec († око 1584)), што је отежавало властима доношење адекватне одлуке или пресуде (Elwood 2008, 128–130).

Због недостатка простора поменули бисмо само један пример те врсте суђења,²⁷ због кога је Калвин често од стране противника представљан као немилосрдан и суров човек (Elwood 2008, 126). Михаел Сервет (Michael Servetus, 1509/1511–1553) је лишен слободе 1553. године у Женеви под оптужбом за ширење јереси. Он се у Женеви обрео бежећи из француског града Вијена²⁸ надомак Лиона, где је већ био оптужен и осуђен на смртну казну у одсуству. Веома образован, премда по занимању лекар, Сервет је био опчињен теологијом (Vellas 2008, 50). Текстови које је издао и ставови које је заступао углавном се заснивају на негирању Свете Тројице коју он пореди са митским *Кербером*. Након његовог излагања, градске власти нуде могућност Сервету да се врати у римокатолички Вијен или да остане у Женеви како би се суочио са оптужбама и ту дочекао пресуду. Сервет одлучује да остане у Женеви а као главни тужилац и сведок против њега у дебати се налази Калвин. У овом процесу није било потребе за неким великим теологом попут Калвина јер би Сервета сваки европски суд оног времена осудио због јереси против Свете Тројице (Elwood 2008, 134). Након саветовања са другим градовима Швајцарске по овом питању,²⁹ градско веће одлучује да Сервета погуби на ломачи. Женева је за оно време била доста либерална по питању кажњавања и већина казни за такве и сличне преступе сводила се углавном на протеривање из града, за разлику од других швајцарских или европских градова где је смртна казна била чешће примењивана³⁰ (Elwood 2008, 136). Бојећи се да ће оваква политика да да повода многим белосветским протувама и јеретцима свих врста да нађу уточиште у Женеви, чиме би био повећан прилив избеглица, градско веће одлучило је да сурово казни Сервета како би он послужио за пример другима. Спаљивање на ломачи била је једна врста суровијег начина погубљивања оног времена, јер се жртва некада мучила сатима, као што је то био случај са Серветом, за

²⁷ Најпознатији када је у питању Калвин.

²⁸ Vienne је историјски град у Француској који се код нас често погрешно преводи као Беч.

²⁹ Градско веће Женеве тражило је мишљење градских већа и верских представника Базела, Берна, Шафхаузена и Цириха по овом питању — и сви су били јединствени у ставу да се Сервет због јереси мора погубити (Vellas 2008, 50).

³⁰ Као што је то био случај са анабаптистима у Цириху.

разлику од брзе смрти (Vellas 2008, 53). Након изрицања казне, Калвин је молио градско веће односно судију кога је именовало градско веће да Сервета погубе на један хуманији начин, као што је на пример одрубљивање главе (Vial 2008, 46). Међутим, пошто је судија био из редова Калвинових противника, он није желео да удовољи ни једној молби или жељи реформатора. Иако у овом процесу Калвин није био ни порота, ни судија, нити је на било који други начин утицао на доношење или врсту пресуде, сама чињеница да је упутио молбу да се Сервет погуби на хуманији начин³¹ узета је као главни аргумент контрареформације која је Калвина представила као крволочног диктатора. Чињеница је да је Михаел Сервет једина особа која је погубљена због верских убеђења за време читавог Калвиновог боравка у Женеви, што представља реткост у европским градовима оног времена (Elwood 2008, 135–136). Ово наравно не значи да је Калвин био благе нарави у опхођењу са другима или *лак на њеру* приликом писања оптужбе Сервету или неком другом неистомишљенику, али није био ни необичног кова за људе оног времена.

Само четири године пре своје смрти Калвин је добио право буржоазије односно право грађанства које му је гарантовало сигуран останак у граду. Све до тада он је сматран за француског избеглицу који је могао сваког тренутка, практично без неког нарочитог повода, да буде протеран из Женеви. Због тога можемо слободно рећи да је управо та Калвинова грубост у опхођењу, не само према јеретицима попут Болзека или Сервета, већ и према обичним грађанима па чак и према члановима градског већа, представљала својеврсну Калвинову храброст. Калвин се упокојио 1564. године у 55. години старости, и сахрањен је по својој жељи без икакве помпе, без говора и без читања псалама. Пре саме своје смрти захтевао је да га сахране у заједничку градску гробницу, анонимно и без икаквог обележја (Vellas 2008, 48).

4. Неки аспекти поимања Црквеног Предања код Калвина

У овом одељку не бисмо се бавили Калвиновом теологијом и његовим учењем, које је за православне неприхватљиво и странно, већ бисмо поменули само неке аспекте који би нам можда били интересантни и занимљиви а који су везани за предање и пијетизам. Такође, требало

³¹ И то још одсецањем главе.

би имати на уму да постоји огромна разлика између реформатске Цркве у време Калвина и данас, тако да када говоримо о оном времену важно је подсетити се да реформатска црква у оно време још увек није била суштински толико удаљена од Римокатоличке Цркве као што је то случај данас (Janton 2008, 98–99). У својим делима, Калвин се често служио делима Светих Отаца попут Амвросија Миланског, Јевсевија Кесаријског, Јована Златоустог или Блаженог Августина. Занимљиво је споменути да аутор кога је Калвин најчешће цитирао поред Блаженог Августина, који је у оно време на читавом Западу представљао неприкосновени ауторитет, био Свети Јован Златоусти. Иако је имао позитиван став према овим ауторима то му није сметало да одређене ауторе или њихова дела доводи у питање или пак критикује, јер је сматрао да је свако осим Господа подложен критици, без обзира да ли се ради о *Црквеној историји* Јевсевија Кесаријског или неком мање познатом аутору и делу (Calvin 2000, 11–13).

Дубоко погођен идејама хуманизма, Калвин не претендује да створи неку нову Цркву или религију већ да очисти веру од сујеверја и паганских обичаја и да се врати вери каква је била код првих хришћана: „*Суштина је очистиши Цркву од сваког људског дела које само померају славу Божију*“ (Calvin 2000, 8). Сматрао је да је свако биће, негде дубоко у себи, свесно Божијег постојања и присуства. Довољно је да се загледамо у себе или у природу око себе и да видимо сву лепоту Божије творевине. За Калвина, природа представља видљиву слику невидљивог Бога док је људско представљање Бога само пројекција човековог духа и ума. Уместо да одговоре на позив живог Бога, људи више воле да величају и славе нешто што су сами створили, што Калвин приписује паганизму и идолопоклонству (Vial 2008, 65–66).

У то време је у Римокатоличкој Цркви постојала читава трговина реликвијама и предметима, посебно из Свете Земље, попут обичне земље, уља, па чак и млека Пресвете Богородице или костију неких светитеља, које су препродаване до те мере да је поштовање ових реликвија губило сваки смисао. Због тога калвинизам представља радикалан прекид пре свега са римокатоличким пијетизмом посебно када је у питању поштовање реликвија (Elwood 2008, 54). Нарочиту пажњу треба обратити на Калвиново дело *Traité des reliques* (*Списак о реликвијама*) које се појављује 1543. године, у коме Калвин на неки начин објашњава свој разлаз са Римокатоличком Црквом. Један од главних разлога које помиње у њему је манипулација Римокатоличке Цркве са осећањима и пијетизмом пре свега простих људи, преко разних реликвија и предмета (Calvin 2000, 19–26). Дело је писано сатиричним тоном на француском а не на латинском језику, јер

дело није било намењено толико теолозима и образованим људима колико обичним људима који су умели да читају и пасторима чији је задатак био да поучавају народ. Иако је поменуто дело пуно ироније и подсмеха, ипак за разлику од Цвинглија, Меланхтона и других, Калвин не одбацује категорички све реликвије, иконе, фреске или кипове, као нешто што је небитно за хришћански живот, већ само оне лажне, позивајући се на здрав разум (Elwood 2008, 56–57). Поштовање реликвија према његовом мишљењу је штетно пре свега зато јер људи уместо да траже Христа у Његовим речима, Светим Тајнама и духовној благодати, по навици се окрећу неким хаљинама, кошуљама и другим предметима који не би требало да буду предмет обожавања сами по себи (Calvin 2000, 19). Калвин сматра да ни Светитељи па чак ни сами Апостоли не би требало да буду предмет обожавања а камоли да се поклоњење указује неком предмету који је њима припадао. Калвин не одбацује Светитеље или Апостоле као неке обичне или небитне људе, већ сматра да је обожавање било које личности осим Христа погрешно и да је сваки човек, макар био и највећи Светитељ или Апостол подложен критици. Према његовим ставовима, њихов животни пример свакако је битан за хришћане, јер би хришћани требало да се усредсреде на живот и побожност Светитеља и Апостола како би могли да следе њихов пример (Calvin 2000, 9). Исто је и са списима односно делима Светих отаца. На ово његово учење Римокатоличка Црква је одговорила позивајући се на учење Блаженог Јеронима, Василија Великог и Блаженог Августина, а према којима реликвије треба да буду поштоване не због њих самих већ због поштовања Бога, што је потврђено и на Тридентском сабору 1563. године, против реформатора (Vellas 2008, 60). Иако у овом свом познатом делу Калвин описује своје опште ставове по питању поштовања реликвија ипак главни циљ овог дела представља његову борбу против лажних реликвија. Дело *Traité des reliques (Сјис о реликвијама)* је систематски подељено тако да обрађује питање лажних реликвија следећим распоредом: Христове, Богородичине, Архангела Михаила, Светог Јована Крститеља, Апостола, и на крају осталих светитеља. Сваки део Калвин обрађује на сличан начин постављајући три основна питања. Како је могуће да једна те иста реликвија, као што је на пример неки предмет или одређени део тела неког светитеља, буде сачувана истовремено на неколико различитих места? Којој цркви или манастиру онда да верујемо када више њих тврди да поседује ту исту реликвију? И најзад, како је могуће да се поједини предмети који се помињу у Јеванђељу, сачувају до дана

данашњег и користе као реликвије?³² Оно што Калвин предлаже као решење није уништавање свих реликвија, како су му многи касније приписали, већ састављање једног општег регистра или списка свих реликвија како би се оне праве одвојиле од лажних (Calvin 2000, 24).

У овом делу Калвин на сатиричан начин говори о бесмисленим реликвијама и позива све људе на здрав разум. На груб начин помиње реликвије попут млека Пресвете Богородице,³³ које се чува у неколико цркава и манастира у невероватним количинама, или говори о деловима тела Светог Јована Крститеља, за кога неколико црква тврди да чува његову главу и неке делове његовог тела, иако је свима јасно да је Свети Јован Крститељ имао само једну главу и да је осим главе читаво тело спаљено (Calvin 2000, 54–55). Калвин такође наводи друге примере и говори о моштима Свете Ане, мајке Пресвете Богородице, чије се једно тело чува у Прованси а друго у Лиону. Осим тога једна глава јој се налази у француском Треву,³⁴ друга у Дирен-ен-Жилијеу³⁵ а трећа у Немачкој близу Ерфурта. Што се тиче самих делова тела, попут руку и осталих удова, они се налазе на више од стотину места (Calvin 2000, 62–63). На крају књиге, наводе се и остали светитељи као и њихове мошти које се такође налазе истовремено на више места. За Калвина, овакав претерани пијетизам представља кршење две прве Божије заповести: *Немој имати других бојова осим мене и Не прави себи идола ниши каква лика*. У сталном страху од идолопоклонства, Калвин али и остали реформатори попут Цвинглија, очистили су храмове или тачније уклонили реликвије — мошти, кости, кипове, иконе, фреске и слично (Elwood 2008, 54–57). Негде је то спроведено на један веома груб и вулгаран начин,³⁶ као у Цириху, док је на неким местима Швајцарске то урађено мало суптилније (Chaunp 1986, 143–144). Овакав однос према светињи и предању на одређени начин објашњава због чега је данас у протестантским храмовима све сведено на једноставност, без икаквих кипова или приказа светитеља, за разлику од римокатоличких храмова који су украшени разним киповима, фрескама, иконама и сликама разних светитеља.

³² Калвин овде наводи пример Христове хаљине, коју војници иако су били пагани нису усудили да поцепају и разделе док је Римокатоличка Црква имала смелости да је поцепа и изложи у више цркава и манастира.

³³ Капи тог млека су се у оно време продавале верницима.

³⁴ Trèves.

³⁵ Düren-en-Juliers.

³⁶ Под овим подразумевам иживљавање, ругање и светогрђе над предметима који се уклањају.

Калвин је по сведочењу савременика био груб и престрог, чак и за оно време, због чега су у процесу контрареформације лако створили мит о њему као о неком теократи и диктатору без скрупула. Истина је да је Калвин желео да државу потчини новооснованој Цркви и да створи својеврсну *протестантску инквизицију*, али је чињеница да у томе никада није успео. Његова борба се сводила више на то да Црква остане слободна и да не потпадне под утицај државе. Уколико је нека од његових идеја и заживела у ондашњој Женеви, онда је то више било због интереса или жеље чланова градског већа која је такве идеје спроводила. Калвин је био строг и према себи и према другима, живео је скромно и аскетски и није се либио да критикује чак и представнике градске власти, што му је осим протеривања донело и много других непријатности. На крају можемо рећи да је Калвин био убеђени хуманиста који је живео и умро у убеђењу да свој живот стави у службу Бога и заједнице.

Закључак

Погрешно би било тврдити да се реформација појавила само због верских или идеолошких разлога неких појединаца већ је она скоро увек била резултат комплексне мешавине идеолошких, политичких, културолошких и националних интереса времена у коме се налазила. Због тога су у овом раду описане и историјско политичке околности које су претходиле реформацији, али и они догађаји који су утицали да реформација заживи у овом делу Швајцарске.

Жан Калвин, који је своју славу стекао у Женеви, у периоду контрареформације поприлично је оклеветан па је о њему створен мит као о неком немилосрдном владару који је од Женеви направио теократију и завео диктатуру. Нажалост је у нашој средини под утицајем овакве и сличне литературе створен сличан мит о њему. Историјске чињенице пак говоре другачије. Свакако да је Калвин желео у одређеном моменту да државу потчини Цркви коју је предводио, али у томе никада није успео. Уколико изузмемо разне преписке и клеветања којом је обиловао период контрареформације и сагледамо искључиво историјску литературу, увидећемо да је Женева једно комплексно друштво где је ретко ко од владара, било црквених било световних, успео да се наметне у управљању градом. Могуће је запазити и чињеницу да је Калвин једном приликом, због непослушности градским властима, премда се радило о једном верском питању, био протеран из града као непожељан. С обзиром на то да је био странац и није имао право

грађанства, та ситуација и претња од протеривања се није променила читавог његовог живота. Иако је Калвин имао своје присталице у градским властима, исто тако је тамо имао и своје противнике који су често настојали да му нашкоде. Тек пред своју смрт Калвин је добио право грађанства и сталног настањења у Женеви.

Када је реч о чувеном случају Сервета, познатог лекара оптуженог за јерес, кога је женевски суд осудио на ломачу, сматраном за најстрашнију казну оног времена, иако се Калвин, који је био задужен за верска питања и самим тим учествовао на суђењу, противио тако суровој казни сматрајући да постоји блажи начин егзекуције осуђеника, судија који није био наклоњен Калвину је учинио управо супротно од ове Калвинове молбе. Но на основу овог случаја многи писци Римокатоличке Цркве оног времена приписали су Калвину да ужива бирајући начин на који ће неко бити погубљен. Овакви ставови су данас напуштени од историчара па чак и од саме Римокатоличке Цркве, али се и даље могу пронаћи у домаћој периодици и литеартури уопште, у којима се често процес реформације описује поједностављивањем и погрешним стереотипима везаним за Калвина.

Сјис о реликвијама који се помиње на крају рада најбоље описује Калвина, јер у овој расправи он не доводи у питање Цркву као институцију већ критикује сујеверја којим се служи Црква како би повећала материјалну добит. Он не предлаже потпуно одбацивање хришћанског наслеђа како му је касније импутирано, већ очишћење од апсурда везаног за трговину реликвијама. У раду је такође укратко обрађен и појам јереси и казни за јерес које треба схватити у контексту оног времена а не у данашњем поимању. Такође су укратко појашњени појмови буржоазије и политичко друштвеног система Женеви и њене околине.

Реформација није покренута од неког појединца без обзира да ли се он звао Калвин, Цвингли или Лутер. Реформација се просто догодила јер су и друштво и институција Римокатоличке Цркве били зрели за то. Да се није појавио Калвин, појавио би се неко други ко би покренуо процес реформације. Често је управо та наивност и жеља појединаца да учине друштво бољим искоришћавана у комплексне дневно политичке сврхе оног времена. Мишљења смо да је Калвин био један од оних убеђених хуманиста који се није устручавао да угрози свој животни комфор како би се ставио у службу Бога и заједнице.

Библиографија

Извори:

- Calvin, Jean. 1995a. *L'institution chrétienne. Tome 1*. Marne-la-Vallée Aix-en-Provence: Éditions Farel — Éditions Kerygma.
- Calvin, Jean. 1995b. *L'institution chrétienne. Tome 2*. Marne-la-Vallée Aix-en-Provence: Éditions Farel — Éditions Kerygma.
- Calvin, Jean. 1995c. *L'institution chrétienne. Tome 3*. Marne-la-Vallée Aix-en-Provence: Éditions Farel — Éditions Kerygma.
- Calvin, Jean. 1995d. *L'institution chrétienne. Tome 4*. Marne-la-Vallée Aix-en-Provence: Éditions Farel — Éditions Kerygma.
- Calvin, Jean. 2000. *Traité des reliques*. Genève: Labor et Fides.
- Calvin, Jean. 2008. *Petit traité de la Sainte Cène*. Lyon: Éditions Olivétan.
- Kalvin, Žan. 1996. *Nauk hrišćanske vere*. Tekst priredio i objavio Žak Paniје. Prevela s francuskog Ivanka Pavlović. Biblioteka „Sinteze“. Sremski Karlovci — Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Литература:

- Адамовић, Ратко. 1997. „Жан Калвин: *Наук хришћанске вере*, Сремски Карловци — Нови Сад“. *Полијтика*, година 93, бр. 30057 (28. јун 1997): 24.
- Брдар, Милан. 1999. „Испитивање смисла отворености путем деконструкције појма тоталитаризма“. *Социолошки преглед*, Vol. XXXIII, No. 3–4 (1999): 177–220. <https://doi.org/10.5937/socpreg9903177B>.
- Делимо, Жан. 1998. *Насћанак и учвршћење реформације*. Превела с француског Јелена Стакић. Историјска библиотека / [Издавачка књијарница Зорана Стојановића, Нови Сад]. Сремски Карловци — Нови Сад: Издавачка књијарница Зорана Стојановића.
- Дјурант, Вил. 2000. *Реформација: историја евројске цивилизације од Виклифа до Калвина: 1300–1564*. Превео с енглеског Љубомир Величков. Историја цивилизације, књ. 6. Посебна издања / Народна књига — Алфа, књ. бр. 35. Београд: Народна књига — Алфа.
- Ђорђевић, Иринеј. 1928а. „Калвинизам у Англиканској Реформацији“. *Бојословље: орјан Православној бојословској факултету*, година III, свезак 1 (1928): 1–16. <https://bogoslovlje.pbf.rs/images/arhiva/1928/1928-01.pdf>.
- Ђорђевић, Иринеј. 1928б. „Калвинизам у Англиканској Реформацији“. *Бојословље: орјан Православној бојословској факултету*, година III, свезак 2 (1928): 99–124. <https://bogoslovlje.pbf.rs/images/arhiva/1928/1928-08.pdf>.
- [Ђурић], [Никола] Ђ. 1909. „Протестантство“ [Четристогодишњица рођења Калвина]. *Бојословски гласник: часојис за православно бојословску науку и црквени живој*, година VIII, књига XVI, свеска 2 (1909): 154.

- Елезовић, Далибор. 2009. „Калвинова тиранија врлинама у Женеви (Volker Reinhardt, *Die Tyrannei der Tugend: Calvin und die Reformation in Genf*. Beck C. H., München 2009, 271 s.)“. *Баштина*, бр. 26 (2009): 369–372. <http://cdn.scipeople.ru/materials/64541/0353-90080926369E.pdf>. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-9008/2009/0353-90080926369E.pdf>.
- Живковић, Јован. 1994. „Основни ставови о раду Ж. Калвина“. *Зборник рагова Филозофског факултета у Приштини = Recueil de travaux de la Faculté de philosophie = Buletin i punimeve të Fakultetit filozofik*, књига XXIII–XXIV (1993–1994): 69–75.
- Кауфман, Томас. 2019. *Спасени и проклетии: историја реформације*. Превела с немачког Маја Матић. Библиотека „Polis / Clio, Beograd“. Београд: Clio.
- Милошевић, Никола. 1996. „Жан Калвин: *Наук хришћанске вере*, Сремски Карловци — Нови Сад, 1996“. *НИН: Недељне информативне новине*, бр. 2387 (26. септембар 1996): 36.
- Пеликан, Јарослав. 2011. *Хришћанско предање: историја развоја догмата. IV том. Реформација Цркве и догме (од 1300. до 1700. године)*. Превод Андријана Младеновић. Филозофско-теолошка библиотека, Едиција „Символ“. Београд: Службени гласник.
- Поповић, Јевсевије. 1912. *Опћа црквена историја: са црквеностароистичким годишњом. Књига 2. Од 1054. до 1912.* С немачког превео Мојсије Стојков. Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија (издали уз припомоћ из српског народно-црквеног клиричког фонда прота Јован Живковић и ђакон Мојсије Стојков, 1912).
- Поповић, Радомир В. 2016. *Извори за црквену историју. 2. допуњено издање*. Београд: Центар за хришћанске студије.
- Шољевић, Саша А. 2019. „Јуридика природа учења Жана Калвина“. *Рагови Филозофског факултета у Палама: часопис за хуманистичке и друштвене науке*, број 21 (2019): 247–266. <https://doi.org/10.7251/FIN1921247S>.
- Binz, Louis. 2016. *Une histoire de Genève*. Genève: Éditions la Baconnière.
- Caesar, Mathieu. 2014. *Histoire de Genève. tome 1*. Neuchâtel: Édition Alphil — Presses universitaires suisses.
- Carpentier, Jean et Lebrun, François. 1992. *Histoire de France*. Paris: Éditions du Seuil.
- Chaunu, Pierre. 1986. *L'aventure de la Réforme*. Paris: Hermé — Desclée de Brouwer.
- Cottret, Bernard. 1998. *Calvin*. Paris: Éditions Payot & Rivages.
- Courvoisier, Jaques. 1965. *Zwingli, théologien réformé*. Neuchâtel: Éditions Delachaux et Niestlé.
- Cvetković, Tanja S. 2018. „Protestantizam i uspon kosmopolitizma u modernoj Evropi“. У *Српски језик, књижевност, уметност: зборник рагова са XII ме-*

- Ћународној научној скупи [Српски језик, књижевност, уметност] одржаној на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (27–28. X 2017). Књ. 2, *Прошестанџизам*, ур. Драган Бошковић и Часлав Николић, 79–87. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет. http://www.filum.kg.ac.rs/dokumenta/izdavastvo/zbornici/2018_XII_veliki_skup_2017_knjiga_2.pdf.
- Čedvik, Oven. 1986. *Istorija reformacije*. Preveo Željko Buljovčić. Novi Sad: Baptistička teološka škola „Dobra vest“.
- De Krešenco, Lućano. 2004. *Istorija moderne filozofije: od Nikole Kuzanskog do Galilea Galileja*. Preveli sa italijanskog Marija Radovanov-Matić i Drenka Dobrosavljević. Novi Sad: Svetovi. [XV Žan Kalvin (Jean Calvin) (97–101)].
- Demotz, François. 2008. *La Bourgogne, dernier des royaume carolingiens*. Lausanne: SHSR.
- Elwood, Christopher. 2008. *Calvin*. Genève: Labor et Fides.
- Janton, Pierre. 2008. *Jean Calvin ministre de la parole*. Paris: Cerf.
- Leonar, Emil Ž. 2002. *Opšta istorija protestantizma. T. 1, Reformacija. T. 2, Ućvršćenje*. Preveo s francuskog Dušan Janić. Biblioteka „Sinteze“. Zagreb — Sremski Karlovci — Novi Sad: Jesenski i Turk — Izdavaćka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Miz, Roman. 2001. *Uvod u teologiju ekumenizma: nacrt udžbenika*. Veternik — Novi Sad: LDIJ — Grkokatolićka parohija Sv. Ap. Petra i Pavla.
- Opitz, Peter. 2019. *Ulrich Zwingli*. Genève: Labor et Fides.
- Sadžakov, Slobodan. 2011. „Religija i problem egoizma (Luterovo i Kalvinovo shvatanje egoizma)“. *Religija i tolerancija: časopis Centra za empirijska istraživanja religije = Religion and Tolerance: Journal of the Center for Empirical Researches of Religion*, Vol. IX, No. 16 (July — December, 2011): 365–382. http://www.ceir.co.rs/images/stories/rit_16/rit16.pdf.
- Vellas, Christian. 2008. *L'histoire de Genève*. Genève: Éditions Slatkine.
- Vial, Marc. 2008. *Jean Calvin, introduction à sa pensée théologique*. Genève: Labor et Fides.

Примљено: 21. 7. 2021.
Исправљено: 10. 5. 2022.
Одобрено: 10. 5. 2022.

CALVIN ET LA RÉFORME À GENÈVE

Aleksandar Resimić

Diocèse d'Autriche et de Suisse, Genève

Résumé: *La plupart des textes concernant les réformateurs et la réforme en générale, particulièrement les textes que nous utilisons dans l'Orient chrétien, ont été écrit sous la forte influence de la contre-réforme entreprise par l'église catholique de l'époque (et plus tard) et bien souvent ne sont pas objectifs. Il est tout particulièrement remarquable que beaucoup d'évènements et de paroles sont placées en dehors de leur contexte et du temps auquel ils appartiennent, et ainsi il est donné à des évènements tel que la Réforme et ses protagonistes une image totalement subjective et partial. Des personnalités telles que Calvin (ainsi que d'autre réformateurs) sont souvent présentés comme des sortes d'excentriques qui rejetaient tous textes hormis l'évangile (par la même toute la tradition) et l'interprétaient chacun selon ses envies. De tels enseignements ont été adoptés par certains auteurs orthodoxes et ont été repris par la suite par d'autres auteurs orthodoxes, c'est ainsi que souvent nous pouvons retrouver dans ces textes des points de vue erronés et stéréotypés au sujet de la réforme, points de vue qui sont aujourd'hui abandonnés par l'église catholique elle-même. L'objectif de ce travail n'est pas une sorte d'apologie des grandes figures de la réforme en Suisse mais une humble tentative de présenter, à l'aide de témoignages historiques et de façon quelque peu objective, ces personnalités et ces évènements qui ont marqués le monde occidental. J'estime qu'une meilleure compréhension (pas nécessairement une justification) de ces évènements et de ces personnages ne peut qu'être bénéfique dans le dialogue avec les communautés et les églises issues de la réforme.*

Mots clés: *Réforme, Jean Calvin (1509–1564), Genève, Suisse, Michel Servet (1509/1511–1553).*

CALVIN AND THE REFORMATION IN GENEVA

Aleksandar Resimić

Diocese of Austria and Switzerland, Geneva

Summary: *Most of the texts concerning the reformers and the Reformation in general, particularly the texts that we use in the Christian East, were written under the strong influence of the Counter-Reformation undertaken by the Roman Catholic Church of the time (and later) and very often are not objective. Remarkably, many events and words are placed outside their context and the time to which they belong, and thus events such as the Reformation and its protagonists are given a subjective and biased image. Personalities such as Calvin (as well as other reformers) are often presented as sort of eccentrics who rejected all texts except the Gospel and interpreted it each according to personal desires. Such viewpoints were adopted by some Orthodox authors and later retaken up by other Orthodox authors, so often we can find in these texts erroneous and stereotyped views about the Reformation, points of view that are today abandoned by the Roman Catholic Church itself. The objective of this work is not a kind of apology for the great figures of the Reformation in Switzerland but a humble attempt to present, with the help of historical testimonies and in a somewhat objective way, these personalities and these events which marked the Western world. I believe that a better understanding (not necessarily a justification) of these events and these characters can only be beneficial in the dialogue with the communities and the Churches resulting from the Reformation.*

Key words: *Reformation, John Calvin (1509–1564), Geneva, Switzerland, Michael Servetus (1509/1511–1553).*